

Agnieszka Borowska¹
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa

Światowy rynek wyrobów tytoniowych w latach 1990-2006

The world tobacco market in the period 1990-2006

Abstract. More than 100 countries in the world produce tobacco. The major producers are China, India, Brazil, the United States, Turkey, Malawi and Zimbabwe. They together produce over 80% of the world's tobacco. In fact China alone accounts for over 35% of world production. FAO has forecasted that world tobacco production would be over 7.1 million tons in 2010. The numbers of smokers will increase mainly due to the growth of world's population. By 2030 there will be at least another 2 billion people in the world. Cigarettes account for the largest share in manufactured tobacco products, 96% of sales total value. Asia, Australia and the Far East are by far the largest consumers (2,715 billion cigarettes), next are the Americas (745 billion), then Eastern Europe and former Soviet Union (631 billion) and Western Europe (606 billion).

Key words: tobacco, production, consumption, cigarettes

Synopsis. Produkcja tytoniu na świecie ma miejsce w ponad 100 krajach. Głównymi producentami surowca nieprzetworzonego są Chiny, Indie, Brazylia, USA, Turcja, Malawi oraz Zimbabwe. Łącznie wszystkie te kraje wytwarzają ponad 80% globalnej produkcji liści tytoniu, zaś same Chiny 35%. Według ekspertów FAO światowa produkcja tytoniu w 2010 r. przeznaczona na wyrób artykułów tytoniowych wyniesie ponad 7,1 mln ton. Niewątpliwie ten stan rzeczy jest podyktowany zmianami ekonomicznymi czy demograficznymi na świecie, zwłaszcza w krajach rozwijających się, będących głównymi plantatorami surowca i konsumentami, przede wszystkim papierosów.

Słowa kluczowe: tytoń, produkcja, konsumpcja, papierosy

Wstęp

Rynek wyrobów tytoniowych powinniśmy rozważać wieloaspektowo. Niezmiernie istotna staje się jego analiza zarówno w znaczeniu ekonomicznym, jak i zdrowotnym, prawnym, etycznym czy środowiskowym. Przykładowo, uwzględniając aspekt ekonomiczny omawianego problemu, na pierwszy plan wysuwają się koszty palenia tytoniu przekraczające kilkakrotnie zyski, które osiągają budżety państw w związku z produkcją i sprzedażą papierosów. Koszty te ponoszą wszyscy podatnicy, nie tylko osoby palące. Palenie idzie w parze z biedą. Dotyczy coraz bardziej ludzi o niskich dochodach, żyjących w sferze ubóstwa (nierzadko bezrobotnych), słabiej wykształconych. Częstość palenia tytoniu w tych grupach jest zwykle kilkakrotnie wyższa niż w grupach ludzi bogatych, dobrze wykształconych.

Największą popularnością konsumentów cieszą się wśród przetworzonych wyrobów tytoniowych przede wszystkim papierosy. Ich udział w strukturze światowego obrotu wyrobami tytoniowymi wynosi około 96%. Codziennie na świecie wypalanych jest powyżej 15 mld papierosów. Według danych z 2000 roku, do największych konsumentów tej używki na świecie w skali roku należą Azja, Australia i Daleki Wschód (2 715 mld papierosów). Za

¹ Dr inż., Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, tel. 0-22 59 34 038, e-mail: Agnieszka_Borowska@sggw.pl

nimi plasują się obie Ameryki (745 mld szt), Europa Wschodnia i Rosja (w granicach byłego ZSRR) (631 mld) i Zachodnia Europa (606 mld). W 2000 roku na świecie konsumpcja papierosów wyniosła około 5,5 bln szt. wobec 1 bln w 1940 r. Blisko 2/3 spośród palących na świecie mieszka w 10 krajach. Należą do nich Chiny, Indie, Indonezja, Federacja Rosyjska, USA, Japonia, Brazylia, Bangladesz, Niemcy i Turcja.

Jednym z bardziej rozpowszechnionych wśród nałogów u współczesnych mieszkańców kuli ziemskiej jest właśnie palenie wyrobów tytoniowych. Z roku na rok liczba palaczy systematycznie wzrasta. Według badań przeprowadzonych przez Światową Organizację Zdrowia, na świecie papierosy pali ponad 1,25 mld osób, wśród których dominują mężczyźni (około miliarda), natomiast kobiet jest około 250 mln². Szacuje się, że liczba palaczy na globie do roku 2025 wzrośnie do 1,6 mld, co w porównaniu z łączną liczbą ludności na świecie, czyli 6 mld będzie stanowić około 26,7% [Przeciwko... 199]. Tak ogromne zaplecze (armia) osób palących stanowi doskonałe źródło pozyskiwania przez wiele państw środków zasilających budżet nie tylko od plantatorów tytoniu, firm przetwarzających roślinę, czyli koncerny tytoniowe, ale także podmioty uczestniczące w dystrybucji półproduktów jak i wyrobów gotowych, oraz od konsumentów. Do instrumentów fiskalnych umożliwiających takie działania zalicza się przede wszystkim podatki pośrednie, wyróżnić wśród nich możemy popularne i w naszym kraju VAT czy podatek akcyzowy. Co ciekawe, w zależności od systemu podatkowego w danym kraju podatki te mogą stanowić nawet do około 50-70% ceny paczki papierosów w wybranych kategoriach cenowych³.

Konsumpcja wyrobów tytoniowych może przynosić krótkofalowe korzyści fiskalne, ale długofalowe straty ekonomiczne. Spożycie wyrobów tytoniowych pochłania ogromne środki finansowe, związane głównie z leczeniem chorób odytoniowych oraz zmniejszeniem wydajności pracy wśród palących. Dane podane przez WHO w modelu HECOS (*ang. Health and Economic Consequences of Smoking*) są co najmniej niepokojące. W skali świata oblicza się, że na początku XXI w liczba zgonów, która związana jest z paleniem tytoniu, wynosi corocznie około 4 mln, a codziennie przybywa w statystykach około 100 tys. nowych palaczy, z których połowa umrze przedwcześnie [Niewada i Filipiak 2000].

Celem artykułu jest próba przedstawienia zmian zachodzących w produkcji i konsumpcji tytoniu, w tym wyrobów tytoniowych na świecie w latach 1990-2006. W opracowaniu wykorzystano literaturę w zakresie obranego do analizy przedmiotu badań, materiał stanowiły raporty, ekspertyzy pochodzące z ministerstw ds. rolnictwa, dane Komisji Europejskiej, bazy danych FAOSTAST, WHO, USDA oraz informacje dostępne na stronach internetowych. W opracowaniu wykorzystano metodę opisową i porównawczą. Obliczenia zostały przedstawione w ujęciu graficznym i tabelarycznym.

Charakterystyka zmian na światowym rynku tytoniu

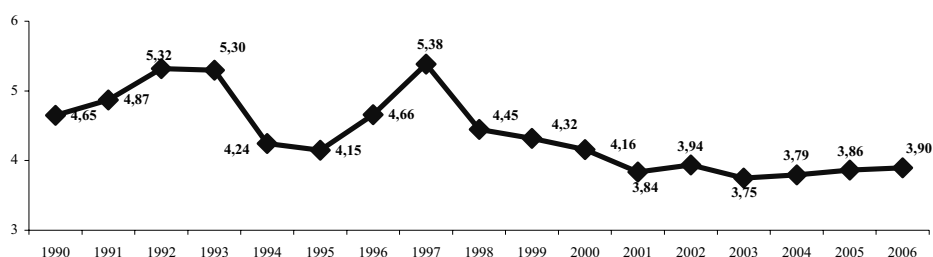
Uprawa roślin tytoniowych prowadzona jest w wielu rejonach świata. Różni się ona uwarunkowaniami np. klimatycznymi czy glebowymi i dlatego wyróżnia się jej liczne odmiany. Wszelkie wyroby wyprodukowane z tytoniu noszą nazwę wyrobów tytoniowych.

² www.who.int

³ www.ey.com

Zalicza się do nich papierosy, tytoń fajkowy, cygara, cygaretki, machorkę oraz inne, zawierające tytoń lub jego składniki, wyłączając środki farmaceutyczne zawierające nikotynę [Ustawa... 1995].

Okazuje się, że rynek wyrobów tytoniowych na świecie uchodzi za jeden z najbardziej dojrzałych i nasyconych, natomiast przemysł tytoniowy uznawany jest za nadal atrakcyjny i przynoszący pokaźne zyski. Uprawa tytoniu prowadzona jest począwszy od klimatów tropikalnych po sferę umiarkowaną, przy czym ponad 90% światowej produkcji pochodzi z obszarów zlokalizowanych między równikiem a 40 stopniem szerokości geograficznej północnej [Rejewski 1992]. Blisko 65% światowej produkcji wyrobów tytoniowych ma miejsce w krajach rozwijających się, gdzie jest dostępna tania siła robocza, niskie koszty ogólne wytworzenia surowca oraz występują ogromne powierzchnie, które są przeznaczane pod nierozdrobnione plantacje tytoniu. Niestety wykorzystanie ziemi uprawnej w wyżej wymienionym celu wymusza konieczność importu żywności niezbędnej do egzystencji zamieszkujących te tereny ludności. Uprawa tytoniu jest niezwykle pracochłonna. Konsumpcja i sprzedaż tytoniu bezpośrednio związana jest z powierzchnią, na której uprawiana jest roślina. Rozmiary upraw, plony i uwarunkowania pogodowe decydują o ilości dostarczanego na rynek jednolitego i o odpowiednich parametrach jakościowych surowca tytoniowego.

Rys. 1. Powierzchnia upraw tytoniu na świecie w latach 1990-2006, mln ha
 Fig. 1. Area of leaf tobacco plantation in the world in the period 1990-2006, million hectare
 Źródło: opracowanie własne na podstawie FAOSTAT 2008

Na przestrzeni ostatnich 17 lat na świecie można wyróżnić dwa okresy wyraźnego spadku, jak i dwa wzrostu łącznej powierzchni uprawy tytoniu (rys. 1). Mamy tu na uwadze w pierwszym przypadku lata 1993-1995 i 1997-2001 oraz w drugim lata 1990-1992 i 1995-1997, podczas gdy okres 2002-2006 charakteryzował się raczej ustabilizowaną powierzchnią, na której produkowano tytoń, na poziomie średnio około 3,8 mln ha. Porównując rok 1992, w którym odnotowano najwyższy w analizowanym okresie areal upraw wynoszący około 5,32 mln ha, z rokiem 2006 otrzymujemy, że spadek produkcji jest znaczący, gdyż sięga aż ponad ¼.

Jednak wśród krajów zajmujących się uprawą tytoniu można znaleźć i takie, które zdecydowanie w latach 1990-2006 zwiększyły terytorium i zasięg uprawy, a należą do nich przede wszystkim dwa kraje afrykańskie, Kenia i Uganda (wzrost ponad 2-krotny), oraz czołowi producenci światowi, tj. Argentyna (wzrost o 105%), Brazylia (o 81%), Malawi (50%), Pakistan (38%) (tab. 1). W większości u głównych plantatorów nieprzetworzonego

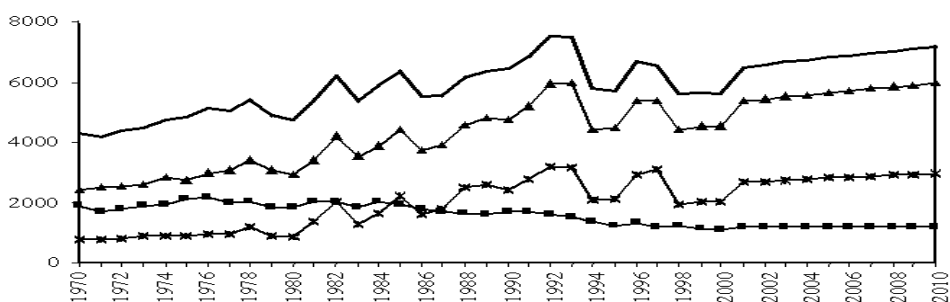
surowca były notowane spadki produkcji tytoniu, zwłaszcza w USA (spadek o 54% arealu upraw), Indonezji (40%), Chinach (14%), Indiach (10%), Włoszech (57%), Filipinach (58%), Kanadzie (45%), czy Polsce (39%).

Tabela 1. Powierzchnia upraw tytoniu w wybranych krajach świata w 1990 r. i 2006 r., mln ha
Table 1. Tobacco leaf plantations area in the selected countries in 1990 and 2006, million hectare

Kraj	1990	2006
Chiny	1600,200	1377,200
Indie	413,100	370,000
Turcja	320,236	190,000
USA	296,760	135,360
Brazylia	274,098	497,267
Indonezja	235,866	145,000
Malawi	100,110	150,000
Grecja	78,796	54,369
Tajlandia	63,095	40,000
Bangladesz	45,070	30,352
Argentyna	43,931	90,000
Pakistan	40,911	56,400
Japonia	30,000	19,448
Kanada	29,342	16,000
Polska	27,527	16,871

Źródło: FAOSTAT 2008

Na początku XXI wieku produkcją tytoniu zajmuje się około 100 krajów. Obejmuje ona swoim zasięgiem głównie kraje rozwijające się, stanowiące 71% głównych plantatorów tejże rośliny użytkowej, a 29% wobec 34% w 1998 r. jest ich w państwach rozwiniętych gospodarczo. Znaczący wzrost zarówno produkcji jak i konsumpcji tytoniu jest odnotowywany zwłaszcza na terytorium Dalekiego Wschodu, a w szczególności w Chinach (rys. 2 i 3) Niekwestionowanymi liderami produkcji surowca nieprzetworzonego są przede wszystkim kraje takie, jak Chiny, Brazylia, Indie, Turcja, USA, Indonezja, Malawi.

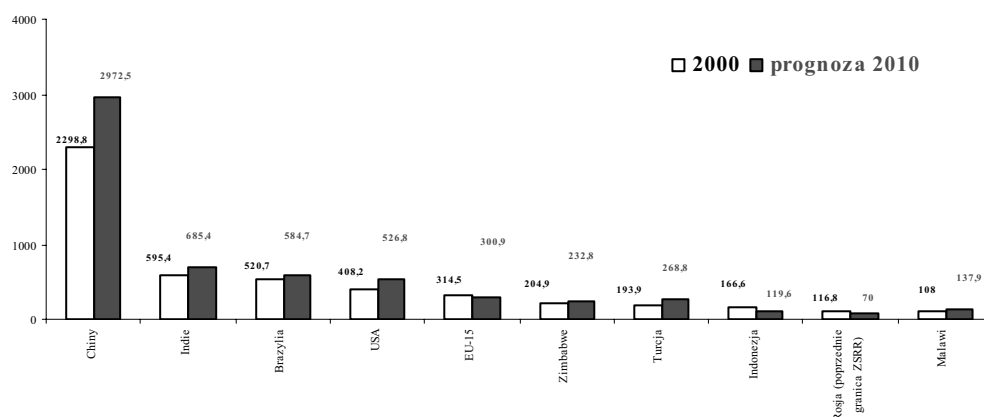

*linia ciągła obrazuje świat, linia z trójkątem ilustruje kraje rozwijające się, linia z kwadratem przedstawia kraje rozwinięte gospodarczo, a linia z gwiazdką Chiny.

Rys. 2. Produkcja tytoniu na świecie w latach 1970-2010, tys. ton*
Fig. 2. World tobacco production, present and projected, thousand ton
Źródło: [Projections... 2001].

Według prognozy FAO w 2010 roku produkcja liści tytoniu może kształtować się na poziomie powyżej 7,1 mln ton (rys. 2). Nadal przodować w produkcji będą Chiny oferując na rynku około 41% światowego surowca (czyli 2,97 mln ton), na drugiej pozycji będą Indie zaopatrując rynek w około 685,4 tys. ton (blisko 10%), na trzeciej Brazylia, dalej USA (rys. 3) Polska na tle największych producentów tytoniu charakteryzuje się śladowym udziałem w rynku, blisko dziesięciokrotnie mniejszym niż Malawi, a w porównaniu z Chinami, powierzchnia polskich upraw to około 1%.

Mimo globalnego spadku powierzchni produkcji tytoniu od początku lat 90. oraz wzrostu średniego plonu z ha, przemysł tytoniowy ciągle postrzegany jest jako atrakcyjny i mogący generować wysokie zyski, zwłaszcza w krajach rozwijających się, gdzie liczba palaczy stopniowo i systematycznie wzrasta. Od lat grono największych przetwórców tytoniu jest ograniczone, między innymi ze względu na trudności związane z zapleczem kapitałowym wynikającym z próby wejścia przez nowe podmioty na rynek światowy poszukiwanych, markowych produktów.

Rys 3. Najwięksi producenci tytoniu w 2000 r. i prognoza na 2010 r., tys. ton

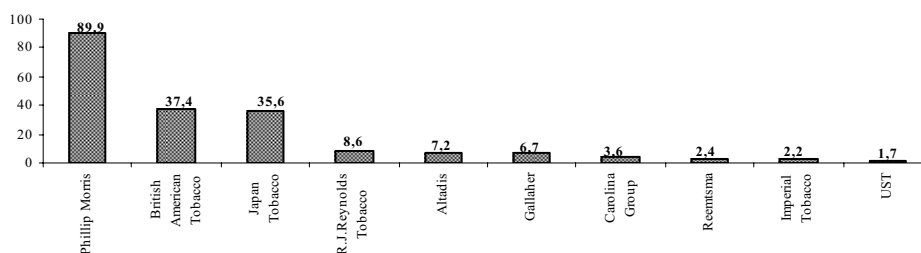
Fig. 3. The biggest producers of tobacco in 2000 and projections for 2010, thousand ton

Źródło: opracowanie na podstawie FAO.

Wśród największych międzynarodowych koncernów funkcjonujących na tym rynku, w tym również mających swoje oddziały w Polsce, wyróżnia się m. in.: Philip Morris International, British American Tobacco oraz Japan Tobacco. W globalnym obrocie istotne udziały posiadają także R.J. Reynolds Tobacco, Altadis, Gallaher, Reemtsma, Imperial Tobacco. Są to przedsiębiorstwa pochodzące głównie z Ameryki Północnej, Wielkiej Brytanii, Japonii, Niemiec, Hiszpanii. Ich łączne obroty w 2001 r. wynosiły około 195,3 mld USD, z czego 46% przypadała w udziale amerykańskiemu koncernowi Philip Morris (rys. 4).

Pomimo spadku przeciętnych zbiorów tytoniu, zwłaszcza w latach 2001-2003, w skali świata obserwujemy trend wzrostu średniorocznych plonów liści tytoniu z hektara powierzchni upraw od początku lat 90. W okresie 1990-2006 wzrost wyniósł około 12,4%, czyli o 1,9 dt z 1 ha. Największych plonów nie osiągają najwięksi producenci surowca na świecie. Niekwestionowanymi liderami w tym zakresie są Zjednoczone Emiraty Arabskie, których plony tytoniu wzrosły o 100%, z 101 dt/ha do 203 dt/ha (tab. 3). Załedwie ¼ ich

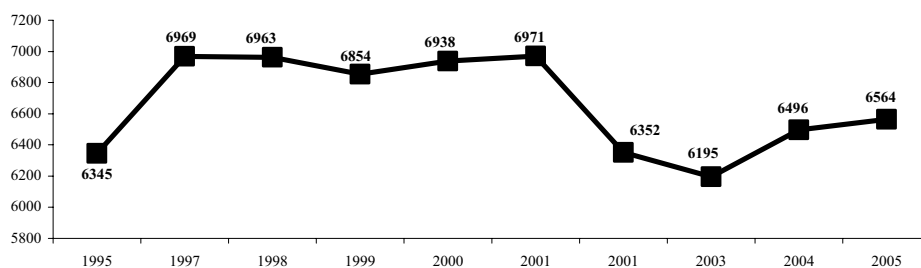
poziomu osiągają dalsze w kolejności państwa, tj. Laos, Oman, Cypr. Dla przykładu, Polska w 2006 r. osiągnęła plony tytoniu kształtujące się na poziomie około 22,8 dt/ha.

Rys 4. Światowi liderzy produkcji wyrobów tytoniowych w 2001 r., obroty, mld USD

Fig. 4. The main producers of tobacco products in 2001, USD billion

Źródło: [Brzozowski 2002].

Rys 5. Zbiory tytoniu na świecie w latach 1995-2005, tys. ton

Fig. 5. Tobacco harvested during the period 1995-2005, thousand ton

Źródło: [Rocznik... 1995-2006 passim].

Tabela 2. Zbiory tytoniu w wybranych krajach świata w latach 1995-2005, tys. ton

Table 2. Tobacco harvested in the selected countries in years 1995-2005, thousand ton

Kraj	Rok									
	1995	1997	1998	1999	2000	2001	2001	2003	2004	2005
Chiny*	2327	3210	2536	2374	2509	2661	2394	2308	2410	2686
Brazylia	455	623	507	619	594	569	654	649	928	879
Indie	587	563	635	635	702	702	575	595	598	596
USA	575	75	696	595	499	450	404	377	399	290
Indonezja	133	136	138	138	141	147	145	135	141	141
Turcja	200	231	235	262	260	260	154	152	160	141
Grecja	135	127	137	126	130	130	124	121	121	124
Argentyna	79	120	117	113	111	101	125	126	118	118
Włochy	124	104	133	131	132	132	130	106	103	110
Polska	40	32	38	44	30	24	21	22	29	33

* bez Hong Kongu

Źródło: [Rocznik... 1995-2006 passim]

Analizując wyroby tytoniowe, do produkcji których wykorzystuje się uprawiany na świecie tytoń, można dla łatwiejszego zrozumienia problematyki dokonać ich podstawowej klasyfikacji. Wśród wyrobów tytoniowych wyróżnia się odmiany, rodzaje, grupy i typy. Do odmian zalicza się papierosy (bez ustnika, z ustnikiem, z filtrem) i tytoń fajkowy (krajane, prasowane). Za rodzaje uważa się papierosy, tytoń fajkowy, cygaretki, cygara i tabakę. Wyróżnia się I, II i III grupę wyrobów tytoniowych, a wymieniając typy mamy na uwadze aromatyzowane i niearomatyzowane, w tym: jasne, ciemne, orientalne, półorientalne, nasycone, nienasycone [Rejewski 1992].

Według FAO ponad 80% zbieranych liści tytoniowych na świecie wykorzystywanych jest do produkcji papierosów⁴. Reszta przypada na wyrób cygar, ale także jest przeznaczana na tytoń fajkowy, tabakę, tytoń do żucia i inne. Produkcja papierosów skupia się najczęściej w krajach rozwiniętych, a produkcja liści, czyli surowca, na plantacjach w krajach słabo rozwiniętych gospodarczo. Przeważnie decydują o tym rozmiary konsumpcji krajowej, zwłaszcza w mniej zamożnych krajach oraz ograniczony dostęp do nowoczesnych technologii przetwórstwa, ponadto potencjał i poziom wykształcenia siły roboczej. Z drugiej strony nie oznacza to, że produkcja wyrobów tytoniowych nie jest prowadzona w krajach rozwijających się. Dowodem tego są Chiny, które są największym producentem surowca tytoniowego i zarazem potentatem w produkcji i konsumpcji używki.

Tabela 3. Plony tytoniu w wybranych krajach świata w latach 1990-2006, dt/ha
Table 3. Tobacco yields in the selected countries during 1990-2006, dt/hectare

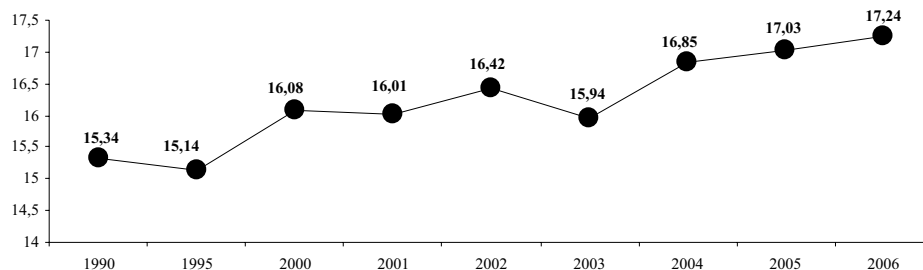
Kraj Kraj/ lata	Rok									
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Emiraty Arabskie	101,8	97,0	126,9	129,4	245,4	236,7	202,7	203,3	203,3	
Laos	29,3	36,0	59,6	59,4	50,2	53,9	57,7	52,4	52,4	
Oman	48,9	54,5	48,1	47,6	47,6	47,0	47,0	47,0	47,0	
Cypr	34,0	41,3	49,2	46,4	46,4	35,0	44,9	45,0	45,0	
Peru	12,4	12,4	87,1	113,0	134,0	36,7	30,2	33,9	33,9	
Urugwaj	22,0	32,1	33,7	34,1	34,1	33,3	33,3	33,3	33,3	
Portugalia	21,7	24,6	29,0	28,5	29,5	29,2	30,0	29,4	32,5	
Włochy	24,5	25,0	33,5	33,7	32,3	34,1	34,9	31,6	31,6	
Hiszpania	20,5	24,7	30,5	31,3	30,5	29,2	30,9	31,1	31,1	
Uzbekistan	0,0	21,0	28,4	28,4	28,4	28,4	28,4	30,8	30,8	
Chile	32,2	31,5	30,0	29,4	30,7	28,6	31,4	31,9	30,1	
USA	24,9	21,5	25,0	25,7	23,0	21,9	24,2	24,1	25,0	
Niemcy	19,0	19,1	24,0	24,7	24,0	24,7	22,7	24,4	24,4	
Japonia	26,8	26,7	25,3	25,9	25,3	22,5	24,4	24,2	24,2	
Grecja	17,2	21,5	22,4	23,1	22,3	23,7	23,9	23,1	23,1	
Maroko	12,5	15,8	11,7	10,9	15,8	16,6	14,3	22,9	22,9	
Polska	21,4	21,4	21,0	19,0	20,1	21,4	16,8	22,5	22,8	

Źródło: [Rocznik... 1995-2006 passim]

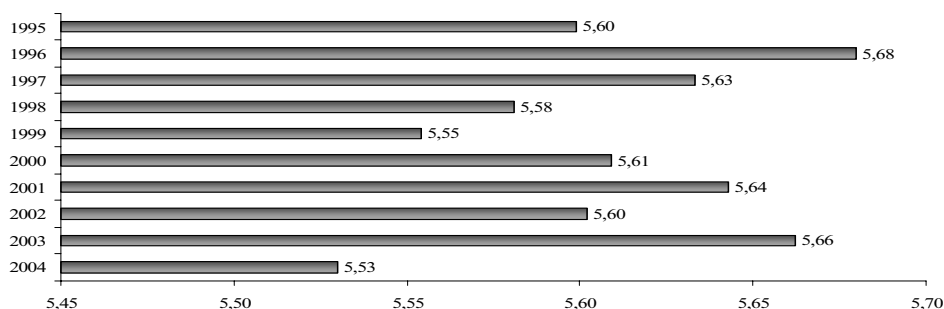
Najpopularniejsze i najczęściej wybierane przez konsumentów na całym świecie wśród wyrobów tytoniowych są papierosy. Ich światowa produkcja w latach 1995-2004

⁴ www.fao.org

kształtowała się w granicach od 5,53 bln sztuk do 5,68 bln sztuk (w 1996 r., kiedy produkcja papierosów osiągnęła najwyższy poziom) (rys. 7).

Rys. 6. Plony tytoniu na świecie w latach 1990-2006, dt/ha
 Fig. 6. World tobacco yields in the years 1990-2006, dt/hectare
 Źródło: [Rocznik... 1995-2006 passim].

Rys. 7. Światowa produkcja papierosów w latach 1995-2004, bln sztuk
 Fig. 7. Cigarette production in years 1995-2004, billion
 Źródło: opracowanie na podstawie: www.longwood.edu

Rejonem świata, w którym produkuje się najwięcej papierosów jest Azja (tab. 4). W 2002 roku jej udział w ogólnej produkcji światowej wynosił około 50% i w porównaniu z rokiem 1995 wzrósł o kilka punktów procentowych. Z drugiej pozycji globalnego lidera została wyparta w 1999 r. Ameryka Północna na rzecz UE-15. Ich udziały w globalnej strukturze produkcji papierosów w 2002 roku wynosiły odpowiednio 12,4% i 13,1%.

Największym producentem papierosów są Chiny, wytwarzające w 2002 r. ponad 1,7 bln sztuk rocznie (tab. 5). Następnie, pomimo ciągłego spadku produkcji, plasują się Stany Zjednoczone. W okresie analizowanych lat 1995-2002 ich produkcja zmniejszyła się o 22,3% do poziomu około 580 mld szt. Trzecim ważnym krajem na arenie międzynarodowej w produkcji papierosów są Niemcy, a do 2001 r. była Wielka Brytania, którą rok później wyprzedziła Turcja. Z danych zamieszczonych w tab. 5 można wywnioskować, w przypadku większości wymienionych krajów, spadek produkcji papierosów. W latach 1995-2002 wyraźny wzrost był odnotowany jedynie w Austrii (o 68%) i Portugalii (o 55%)

oraz Turcji i Grecji o około 30%. W Polsce, w analogicznym czasie, obserwuje się stopniowy spadek produkcji papierosów z 101 mld szt. do 76,5 mld, czyli o 24,3%.

Tabela 4. Światowa produkcja papierosów według regionów w latach 1995-2002, mld szt.
Table 4. Regional cigarette production in the years 1995-2002, billion

Region	Rok							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Azja	2662,39	2717,97	2689,55	2684,75	2689,62	2720,33	2712,45	2725,36
UE-15	760,220	757,712	759,449	754,977	763,907	736,443	735,759	716,894
Ameryka Północna	844,058	854,945	814,685	777,2	703,742	691,756	676,573	676,573
Byłe ZSRR*	276,2	297,11	334,1	32825	418,05	499,35	532,45	533,45
Europa Wschodnia	304	283,077	269,208	271,228	272,645	257,36	249,270	248,38
Ameryka Południowa	283,965	287,887	291,295	282015	222,66	216,16	220,66	219,16
Środkowy Wschód	160	170,75	174,7	181,12	188,1	190,9	191,45	191,85
Afryka Północna	88,469	91,75	94,05	95,25	95,25	95,25	95,25	95,25
Pozostała cz. Afryki	100,335	101,103	97,273	94,988	91,476	92,681	93,187	91,36
Europa Zachodnia	44,804	45,601	40,978	40,844	40,915	40,915	40,915	40,915
Oceania	39,125	37,9	37,1	37,4	36,7	36,7	36,7	36,5
Karaiby	23,798	23,835	23,656	23,822	23,746	23,687	23,118	23,28
Ameryka Centralna	11,205	11,292	11,347	12,017	12,452	12,752	13,052	13,352

* obszar w granicach byłego ZSRR
Źródło: www.fas.usda.gov

Tabela 5. Produkcja papierosów w wybranych krajach świata w latach 1995-2002, mld szt.
Table 5. Production of cigarettes in selected countries during 1995-2002, billion

Kraje	Rok							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Chiny	1735	1700,3	1683,5	1683,55	1674,65	1698,5	1701	1709,50
USA	746,27	758	719,6	680	606,6	594,7	580	580
Niemcy	221	193,3	182	181,904	204,831	206,77	213,793	218,4
Turcja	99,5	109	112	118,02	125	127,8	128,35	128,75
Wielka Brytania	156	170,288	170,218	163,547	155	126,105	126,141	126
Brazylia	173,694	182,3	182,8	170	111,4	104,9	109,4	107,9
Holandia	100,603	111,239	116,255	116,263	119,983	123,071	120,425	100
Polska	101	95,2	95,842	96,741	94,6	83,44	76,57	76,5
Hiszpania	76,49	70,583	74,595	77,795	73,163	71,556	63,1	59,3
Włochy	50,203	51,481	51,9	50,681	45,065	44,218	44,726	45,8
Francja	46,361	46,931	45,02	43,304	42,406	38,242	37,73	37
Grecja	27,748	29,3	34,5	35,9	36,35	36,3	36,3	36,35
Austria	16,4	19,4	19,973	22,511	24,408	25,638	27,644	27,644
Portugalia	13,772	13,9	14,1	14,1	17,101	20,443	21,3	21,3
Belgia /Luksemburg	18,712	18,31	18,1	18,1	15,3	13,8	14,3	14,8
Dania	11,901	11,804	12,262	12,392	12,7	12,7	12,7	12,7
Irlandia	7,85	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9
Szwecja	7,2	7,251	5,883	5,070	5,7	5,7	5,7	5,7
Finlandia	5,98	6,025	6,743	5,510	4,0	4,0	4,0	4,0

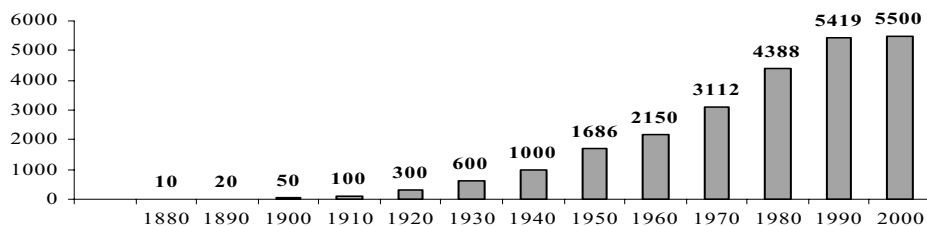
Źródło: www.fas.usda.gov

Handel tytoniem odbywa się zarówno w granicach państw producentów, jak również na rynkach międzynarodowych. Wielkość światowego eksportu tytoniu stanowi około 1/3 całej jego produkcji. Największymi eksporterami surowca są m. in. Brazylia, Zimbabwe, USA, Indie, Chiny oraz Malawi. Poza rokiem 1995, światowy eksport tytoniu w kolejnych latach był wyższy bądź równy wielkości importu.

Najdynamiczniej rozwija się wymiana handlowa dotycząca papierosów, choć poza samym surowcem tytoniowym są również dostępne na rynku jego przetworzone formy, a wśród nich tytoń fajkowy, cygara, tabaka i in. Krajem, który zajmuje czołowe miejsce w eksporcie papierosów są Stany Zjednoczone, natomiast dominującym importerem jest Japonia. Poza USA do dziesiątki największych eksporterów zalicza się także Wielką Brytanię, Holandię, Brazylię, Singapur, Niemcy, Hong Kong, Chiny, Bułgarię oraz Indonezję. Natomiast poza Japonią do największych importerów należą m. in.: Rosja, Singapur, Francja, Włochy, Wielka Brytania, Niemcy, Ukraina, Arabia Saudyjska, Holandia, Chiny, Serbia, Kolumbia oraz Hiszpania.

Konsumpcja wyrobów tytoniowych na świecie

Światowa konsumpcja wyrobów tytoniowych począwszy od 1880 r. systematycznie wzrasta. Najdynamiczniejsze zmiany zachodzą do dziś w spożyciu papierosów a ich wyraźny wzrost konsumpcji był odnotowany zwłaszcza w pierwszych trzech dekadach XX w., kiedy to miał miejsce nawet ponad 2-krotny przyrost spożycia (rys. 8). Wpływ na ten stan miała emancypacja kobiet, moda, dostępność produktu nie tylko dla elit, ale także społeczeństw robotniczych i chłopskich, odejście od manufaktury na rzecz rozwoju przemysłowej produkcji itp. Lata 1990-2000 pozwoliły zauważyć wyraźnie zarysowujące się tendencje w spożyciu tytoniu, zwłaszcza w odniesieniu do poziomu rozwoju gospodarczego rozważanego kraju. W państwach uznanych na arenie międzynarodowej za wysoko rozwinięte, określanych dotychczas jako konsumentów wyrobów tytoniowych, nastąpiło stopniowe ograniczanie spożycia. Natomiast w krajach rozwijających się, gdzie przede wszystkim zajmowano się produkcją, przetwórstwem tytoniu, charakteryzujących się niskim poziomem konsumpcji, zarysowywała się wyraźnie tendencja wzrostowa.

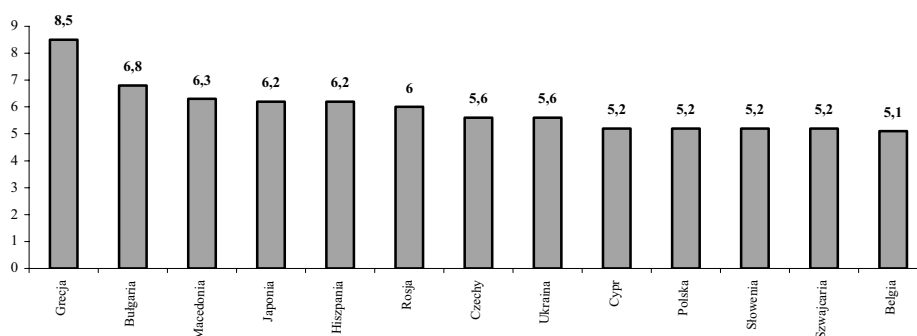

Rys. 8. Światowa konsumpcja papierosów w latach 1880-2000, mld sztuk
Fig. 8. Cigarette consumption in the world during 1880-2000, billion

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk FAO

Na spadek ogólnego spożycia wyrobów tytoniowych, w tym papierosów w krajach wysoko rozwiniętych, miały wpływ między innymi ewoluujące style życia (tzw. pro zdrowotne), akcje edukujące społeczeństwo o groźnych skutkach nałogu, kampanie reklamowe nakłaniające do rzucenia i ograniczenia konsumpcji papierosów oraz zaostrzające się przepisy antynikotynowe i coraz wyższe obciążenia budżetu gospodarstw domowych wynikające z zakupu produktu i leczenia chorób będących następstwem palenia.

Przeciętna liczba wypalanych dziennie papierosów w 2004 r. wynosiła dla przykładu 8,5 szt. na osobę w Grecji, powyżej 6 szt. w Bułgarii, Japonii, Hiszpanii czy Rosji, a 5,2 szt. w Polsce (rys. 9).

Rys. 9. Przeciętna konsumpcja papierosów w wybranych krajach świata w 2004 r., szt./osobę/dzień

Fig. 9. Average cigarette consumption in selected countries in 2004, unit per capita/day

Źródło: [Pocket... 2008]

Wśród palaczy dominującą grupę stanowią mężczyźni, jest ich ponad 90%. Wśród palących mężczyzn większość pochodzi z krajów rozwijających się, natomiast wśród palących kobiet większą grupę stanowią kobiety z krajów rozwiniętych (22%)

Podsumowanie

Analizując rynek wyrobów tytoniowych na świecie w latach 1990-2006, zauważyć można:

- spadek łącznej powierzchni upraw liści tytoniu,
- spadek wielkości zbiorów liści tytoniu, zwłaszcza w okresie 2001-2003,
- trend wzrostu światowego plonu tytoniu (około 2 dt/ha),
- wyraźnie zarysowaną tendencję do wzrostu łącznego spożycia wyrobów tytoniowych, w tym przede wszystkim papierosów,
- niejednokierunkowe zmiany w produkcji papierosów na świecie,
- dominujący udział w strukturze produkcji i handlu kilku koncernów międzynarodowych pochodzących głównie ze Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii czy Japonii, tj. Philip Morris, British American Tobacco, Scandinavian Tobacco, Gallaher, Atladis Imperial,

- dominujący udział Chin w światowej produkcji i zbiorze tytoniu oraz w konsumpcji papierosów.

Na tle tych zmian, Polskę nie zalicza się do głównych plantatorów tytoniu na świecie, gdyż jej powierzchnia uprawy wynosi około 17 tys. ha (czyli około 1% światowej). Niemniej jednak zbiory liści tytoniu oraz plony w ostatnich dwudziestu latach plasują nasz kraj na początku drugiej dziesiątki wśród państw uprawiających tytoń (zbiór około 30 tys. ton, a plon około 22 dt/ha). Członkostwo Polski w UE oraz procesy prywatyzacyjne, wpłynęły w istotny sposób na: ograniczenie powierzchni uprawy, rejonizację, kontrakcję zbioru, kształtowanie cen skupu surowca. Na polskim rynku funkcjonują najwięksi światowi producenci wyrobów tytoniowych: Philip Morris, British American Tobacco, Scandinavian Tobacco, Gallaher, Atladis Imperial.

Z prognoz wynika, że w Polsce konsumpcja najpopularniejszych wyrobów tytoniowych, czyli papierosów, będzie systematycznie z roku na rok spadała. Istotny wpływ na tę sytuację będą miały rosnące ceny wyrobów podyktowane coraz większymi obciążeniami podatkowymi (VAT i akcyza), ponadto polityka antynikotynowa itp.

Literatura

- Brzozowski J. [2002]: Światowy rynek wyrobów tytoniowych. *Boss Gospodarka* nr 14(429), s.25.
- Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków. Raport. [2007]. J. Czapiński, T. Panek (red.). Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.
- Krzyżanowska A., Głogowski C. [2004]: Nikotynizm na świecie. Następstwa ekonomiczne. *Menedżer Zdrowia* nr 2, ss. 98.
- Legalna sprzedaż papierosów w Polsce w latach 1999-2005 [2005]. *Agro Trendy*, dodatek nr 27.
- Niewada M., Filipiak K.J. [2000]: Analiza kosztów choroby. Ekonomiczne następstwa nikotynizmu. Ile można zyskać na efektywnej walce z nałogiem palenia? Część 5. *Polski przegląd kardiologiczny* nr 2, ss. 367-371.
- Okrześik J. [2004]: Przemysł tytoniowy – niezbyt różowa przyszłość. *Boss Rolnictwo* nr 23.
- Papuga J. [2002]: Branża tytoniowa. *Rolnictwo* nr 11.
- Pocket World in Figures. [2008]. Tryb dostępu: www.economist.com/markets. Data odczytu: 03.07.2008.
- Pogłud W. [1984]: Wybrane zagadnienia z towaroznawstwa wyrobów tytoniowych. PTE, Warszawa, ss. 34.
- Projections of tobacco production, consumption and trade to the year 2010. [2001]. FAO, Rzym.
- Przeciwno epidemii. Działania rządów a ekonomika ograniczenia konsumpcji tytoniu. [1999]. Bank Światowy, Waszyngton, Wydanie I, ss. 15.
- Rejewski M. [1992]: Rośliny przyprawowe i używki roślinne. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1995 [1995]. GUS, Warszawa [i lata następne].
- Ustawa z dn. 09.11.1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami użytkowania tytoniu i wyrobów tytoniowych, [1995]. *Dz. U.* nr 10, poz. 55.